

HOOFDSTUK 2. ZWEDEN

Afdeling 1. Inleiding

810. GEEN TOEREKENINGSVATBAARHEID. - Ook het Zweedse strafrecht wortelt in het klassieke, continentale strafrecht, maar evolueerde in de twintigste eeuw onder invloed van het sociaal verweer naar een modern en pragmatisch model. Dat leverde een unieke visie op de rol van geestesgestoorden in het strafrecht op: het Zweedse strafrecht beoordeelt een geestestoestand niet vanuit toerekeningsvatbaarheid of schuld, maar louter met het oog op het bepalen van een geschikte sanctie.¹⁹⁵⁹ Hiermee zouden heel wat interpretatieproblemen en rechtsonzekerheid van de baan moeten zijn. Nochtans weerklinkt in toenemende mate de roep om het concept toerekeningsvatbaarheid (opnieuw) in te voeren.

Afdeling 2. Historisch overzicht wetgeving

811. *STRAFFLAGEN* 1864: KLASSIEK STRAFWETBOEK. - Net als Noorwegen voerde Zweden medio negentiende eeuw een klassiek strafwetboek in, de *Strafflagen* van 1864. Het bevatte een schulditsluitingsgrond wegens niet-toerekeningsvatbaarheid, in de lijn met de overige klassieke strafwetboeken uit die periode. Wie krankzinnig was of beroofd van zijn verstandelijke vermogens door een ziekte, geesteszwakte of ouderdom bij het plegen van een misdrijf, was niet strafbaar.¹⁹⁶⁰ Geheel volgens de principes van het klassieke, Verlichte strafrecht lag de focus op de verstoorde cognitieve vermogens, namelijk de vermogens om het recht en de gevolgen van zijn daden te begrijpen.¹⁹⁶¹ Onder invloed van de opkomende psychiatrische wetenschap betrof de strafrechtspraktijk toch al vroeg ook volitieve en emotionele stoornissen die de verstandelijke vermogens intact lieten.¹⁹⁶² Voor verminderd toerekeningsvatbare daders kon de strafrechter strafvermindering toestaan tot onder het minimum van de wettelijke straf.¹⁹⁶³ Hierdoor kregen geestesgestoorde en gevaarlijke daders soms een

¹⁹⁵⁹ Ook de volgende rechtstelsels bevatten een soortgelijke regeling: Groenland, Montana, Idaho, Utah en Kansas.

¹⁹⁶⁰ C. SVENNERLIND, "Philosophical motives for the Swedish Criminal Code of 1965", *Philosophical Communications*, Web Series, nr. 52, 4-5.

¹⁹⁶¹ *Ibid.*, 4.

¹⁹⁶² C. SVENNERLIND, T. NILSSON, N. KERESKES, P. ANDINÉ, M. LAGERKVIST, A. FORSMAN, H. ANCKARSÄTER en H. MALMGREN, "Mentally disordered criminal offenders in the Swedish criminal system", *International Journal of Law and Psychiatry* 2010, 220.

¹⁹⁶³ C. SVENNERLIND, "Philosophical motives for the Swedish Criminal Code of 1965", *Philosophical Communications*, Web Series, nr. 52, 5-6.

lagere straf, wat botste met de strafdoelstelling van de bescherming van de maatschappij.¹⁹⁶⁴ Het was voor de strafrechter ook niet altijd eenvoudig om een onderscheid te maken tussen niet-toerekeningsvatbare en verminderd toerekeningsvatbare daders, zodat ook verminderd toerekeningsvatbare daders wel eens de vrijspraak kregen. Om duidelijk te maken dat de schulduitsluitingsgrond enkel van toepassing was op volledig ontoerekeningsvatbare daders, wijzigde de wetgever de bepaling lichtjes in 1946. Niet strafrechtelijk verantwoordelijk was hij die de daad pleegde onder invloed van krankzinnigheid, mentale beperking of andere mentale abnormaliteit die zo ernstig was dat die gelijk moest worden gesteld aan krankzinnigheid.¹⁹⁶⁵ De wetswijziging voerde bovendien een expliciete causaliteitsvereiste tussen de stoornis en het misdrijf in. Op basis van de *Strafflagen* van 1864 volstond de gelijktijdigheid van de stoornis met het misdrijf en werd een causale band vermoed.¹⁹⁶⁶

812. SOCIAAL VERWEER: KINBERG. - Vanaf de prille twintigste eeuw uitten psychiaters en criminologen felle kritiek op de Zweedse toerekeningsvatbaarheidsbepaling. De bekendste vertegenwoordiger van het sociaal verweer in Zweden was OLOF KINBERG, de eerste Zweedse professor forensische psychiatrie. Hij meende dat de concepten van toerekeningsvatbaarheid en schuld berustten op het metafysische concept van wilsvrijheid dat zowel onbestaand als nutteloos was in het strafrecht. Een cognitieve insteek van toerekeningsvatbaarheid was amper bruikbaar, omdat zelden een persoon zo gestoord was dat die het onderscheid tussen goed en kwaad niet kende. Een volitief criterium was evenmin zinvol omdat het niet te testen viel. Volgens KINBERG kon het strafrecht geen betrouwbaar onderscheid maken tussen toerekeningsvatbare en niet-toerekeningsvatbare daders en bestond er ook geen mogelijkheid om toerekeningsvatbaarheid een meer praktische invulling te geven.¹⁹⁶⁷ Het doel van het strafrecht moest preventie zijn, waarvoor de wetgever een diversiteit aan sancties moest ontwikkelen aangepast aan de noden van de dader.¹⁹⁶⁸ Niet alleen straffen, maar ook

¹⁹⁶⁴ C. SVENNERLIND, "Philosophical motives for the Swedish Criminal Code of 1965", *Philosophical Communications*, Web Series, nr. 52, 6.

¹⁹⁶⁵ *Ibid.*, 9.

¹⁹⁶⁶ *Ibid.*, 10.

¹⁹⁶⁷ O. KINBERG, "Forensic psychiatry without metaphysics", *Journal of Criminal Law and Criminology* 1950, 556.

¹⁹⁶⁸ *Ibid.*, 559.

maatregelen konden strafrechtelijke reacties op misdrijven zijn.¹⁹⁶⁹ Op basis van een psychiatrisch advies moest de strafrechter een sanctie opleggen die effectief preventief kon werken, gelet op de psychologische en sociale kenmerken van de dader.¹⁹⁷⁰ KINBERG wenste de vraag naar toerekeningsvatbaarheid of schuld overboord te gooien en te focussen op individuele en algemene preventie door de meest effectieve sanctie op te leggen. De wetgever pikte zijn ideeën en beweegredenen op. Bovendien wenste de wetgever een praktischer strafrecht dat meer in overeenstemming was met de sociale en psychiatrische realiteit.¹⁹⁷¹ Ten slotte paste een wetswijziging in het ruimere project van de Zweedse sociale welvaartsstaat.¹⁹⁷²

813. *BROTTSBALKEN* 1965: MODERN STRAFWETBOEK. - Onder invloed van het sociaal verweer vaardigde de Zweedse wetgever in 1962 een nieuw strafwetboek uit, *Brottsbalken*, dat van kracht werd in 1965. Het bevatte geen toerekeningsvatbaarheidsbepaling en Zweden was hiermee het eerste land dat die verving door de vraag naar de meest geschikte sanctie.¹⁹⁷³ Bij bewijs van de materiële bestanddelen van het misdrijf en de vereiste schuldvorm acht het Zweedse strafrecht iedere dader verantwoordelijk.¹⁹⁷⁴ Strafrechtelijke verantwoordelijkheid staat los van het meer metafysische toerekeningsvatbaarheidsvraagstuk.¹⁹⁷⁵ De strafrechter heeft de keuze tussen een arsenaal aan sancties, die een algemeen preventieve functie vervullen. Voor de exacte keuze van de sanctie moet de strafrechter ook de individueel preventieve doelstelling nastreven.¹⁹⁷⁶ Een belangrijke factor om die te bepalen is de nood aan (psychiatrische) behandeling. De geestestoestand van de dader is dus niet van belang voor de bepaling van de schuld,¹⁹⁷⁷ maar wel voor de keuze van de gepaste sanctie.

¹⁹⁶⁹ O. KINBERG, "Forensic psychiatry without metaphysics", *Journal of Criminal Law and Criminology* 1950, 560.

¹⁹⁷⁰ *Ibid.*, 566.

¹⁹⁷¹ R. REISNER en H. SEMMEL, "Abolishing the insanity defense: a look at the proposed Federal Criminal Code Reform Act in the light of the Swedish experience", *California Law Review* 1974, 760.

¹⁹⁷² C. LERNESTEDT, "Insanity and the "gap" in the law: Swedish criminal law rides again", *Scandinavian Studies in Law* 2009, 100.

¹⁹⁷³ R. REISNER en H. SEMMEL, "Abolishing the insanity defense: a look at the proposed Federal Criminal Code Reform Act in the light of the Swedish experience", *California Law Review* 1974, 754.

¹⁹⁷⁴ M. BOGDAN, *Swedish legal system*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2010, 155 en 163; L. CARLSON, *The fundamentals of Swedish law*, Studentlitteratur AB, Lund, 2012, 159. Volgens het *Högsta domstolen* (cf. Hof van Cassatie) sluit een geestesstoornis enkel het opzet uit wanneer een normale persoon met dezelfde perceptie van de feiten geen opzet zou hebben (T. BENNET en S. RADOVIC, "On the abolition and re-introduction of legal sanity in Sweden", in S. MORATTI en D. PATTERSON (eds.), *Legal sanity and the brain. Science, law and European courts*, Hart Publishing, 2016, proefversie, 5).

¹⁹⁷⁵ M. BOGDAN, *Swedish legal system*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2010, 155.

¹⁹⁷⁶ M. BRUSH, "The Swedish Penal Code of 1965", *Duke Law Journal* 1968, 70 en 78.

¹⁹⁷⁷ Met uitzondering van het bewijs van de vereiste delictstypische schuld.

Daarom maakt het Zweedse strafrecht ook geen onderscheid tussen straffen en maatregelen. Op een veroordeling volgt een sanctie, die bijvoorbeeld een gevangenisstraf, maar ook een psychiatrische behandeling kan zijn.¹⁹⁷⁸

814. GEESTESSTOORNIS. - Artikel 33 § 2 *Brottsbalken* bepaalde dat wie een misdrijf pleegde onder de invloed van een geestesziekte (*sinnesjukdom*), verstandelijke beperking (*sinnesslöhet*) of andere geestelijke abnormaliteit die zo ernstig is dat die evenwaardig was aan een geestesziekte (*jämställd med sinnesjukdom*), enkel een gedwongen behandeling, boete of probatie mocht krijgen.¹⁹⁷⁹ Los van overwegingen van schuld of toerekeningsvatbaarheid werd een gevangenisstraf uitgesloten voor een geestesgestoorde dader. In principe moest de strafrechter dan een psychiatrische behandeling opleggen, met toepassing van de civiele wetgeving op de gedwongen opname. Hiervoor was vereist dat de dader het misdrijf had gepleegd *onder invloed* van de geestesstoornis. Wanneer een geestesgestoorde dader een misdrijf had gepleegd, maar niet onder invloed van die stoornis, kon de strafrechter enkel de behandeling gelasten wanneer er bijzondere redenen voorhanden waren.¹⁹⁸⁰ Zo heeft het Zweedse strafrecht niet volledig gebroken met het oude schuldstrafrecht, door toch nog een zekere vorm van causaliteit te vereisen tussen stoornis en misdrijf.¹⁹⁸¹ De strafrechter kon ook beslissen om in plaats van een dwangbehandeling een alternatieve sanctie op te leggen, wanneer hij die meer gepast achtte wegens de concrete omstandigheden van de zaak.¹⁹⁸² Bij een behandelingsnood maar een beperkte beveiligingsnood kon hij opteren voor probatie. Bij relatief lichte feiten kon hij enkel een geldboete opleggen,

¹⁹⁷⁸ S. RADOVIC, G. MEYNEN en T. BENNET, "Introducing a standard of legal insanity: the case of Sweden compared to the Netherlands", *International Journal of Law and Psychiatry* 2015, 44.

¹⁹⁷⁹ "For a crime that someone has committed under the influence of mental disease, mental deficiency or other mental abnormality of such a profound nature, that it must be considered to be on a par with mental disease, no other sanction should be applied than being turned over to special care, or in cases specified in the second part, fine or probation.

A fine should be imposed, if it is found suitable for preventing the defendant from committing further crimes. Probation should be imposed, in case such a sanction in view of the circumstances is found to be more suitable than special care.

If a sanction mentioned here ought not to be imposed, the defendant shall be exempted from sanction." (vertaling C. SVENNERLIND, "Philosophical motives for the Swedish Criminal Code of 1965", *Philosophical Communications*, Web Series, nr. 52, 15).

¹⁹⁸⁰ Hierdoor is het ook mogelijk om dwangbehandeling op te leggen ten aanzien van een dader die pas na de feiten geestesgestoord werd (M. BRUSH, "The Swedish Penal Code of 1965", *Duke Law Journal* 1968, 87).

¹⁹⁸¹ C. SVENNERLIND, "Philosophical motives for the Swedish Criminal Code of 1965", *Philosophical Communications*, Web Series, nr. 52, 16.

¹⁹⁸² M. BRUSH, "The Swedish Penal Code of 1965", *Duke Law Journal* 1968, 86; C. SVENNERLIND, "Philosophical motives for the Swedish Criminal Code of 1965", *Philosophical Communications*, Web Series, nr. 52, 15-16.

wanneer die kon volstaan om de dader af te schrikken. Ten slotte kon de rechter beslissen om wel een veroordeling maar geen enkele sanctie uit te spreken, wanneer de dader enkel bij de feiten maar niet meer bij de berechting geestesgestoord was of minstens geen nood aan behandeling meer had.¹⁹⁸³ Daarnaast kon het openbaar ministerie beslissen om af te zien van vervolging en een gedwongen opname vorderen.¹⁹⁸⁴

815. INTERPRETATIE GEESTESSTOORNIS. - Een psychiater moest een onderzoek verrichten en de strafrechter adviseren over de geestestoestand van de dader.¹⁹⁸⁵ Uit de parlementaire voorbereiding volgt dat de term *sinnesjukdom* doelt op personen met een psychose. De praktijk gaf hier wel een ruimere invulling aan.¹⁹⁸⁶ *Sinnesslöhet* of verstandelijke beperking is volgens de wetgever voorbehouden voor daders met een IQ van minder dan 65.¹⁹⁸⁷ De laatste categorie, de toestanden van abnormaliteit die evenwaardig waren met *sinnesjukdom*, zorgde voor de meeste interpretatieproblemen. Uit de wet en de parlementaire voorbereiding volgt enkel het negatieve criterium dat het andere stoornissen dan psychotische moeten zijn.¹⁹⁸⁸ Hierdoor hadden de adviserende psychiater en de strafrechter een ruime beoordelingsbevoegdheid om te bepalen wie een behandeling of een straf moest krijgen. Er bestond geen eensgezindheid onder psychiaters over de draagwijdte van de term, zodat een erg heterogene groep van onder andere daders met een persoonlijkheidsstoornis een behandeling in plaats van een gevangenisstraf kregen.¹⁹⁸⁹ Uit een empirisch onderzoek bij 900 dossiers in 1967 bleek dat volgende elementen een rol speelden bij de beslissing om wel een geestesstoornis te aanvaarden en een behandeling op te leggen: een verleden van psychiatrische opnames, het type van misdrijf (geweld, brandstichting,

¹⁹⁸³ M. BRUSH, "The Swedish Penal Code of 1965", *Duke Law Journal* 1968, 86; C. SVENNERLIND, "Philosophical motives for the Swedish Criminal Code of 1965", *Philosophical Communications*, Web Series, nr. 52, 15-16.

¹⁹⁸⁴ R. REISNER en H. SEMMEL, "Abolishing the insanity defense: a look at the proposed Federal Criminal Code Reform Act in the light of the Swedish experience", *California Law Review* 1974, 768.

¹⁹⁸⁵ M. BRUSH, "The Swedish Penal Code of 1965", *Duke Law Journal* 1968, 88.

¹⁹⁸⁶ R. REISNER en H. SEMMEL, "Abolishing the insanity defense: a look at the proposed Federal Criminal Code Reform Act in the light of the Swedish experience", *California Law Review* 1974, 777.

¹⁹⁸⁷ *Ibid.*, 778.

¹⁹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁹⁸⁹ H. BELFRAGE, "The crime preventing effect of psychiatric treatment on mentally disordered offenders in Sweden", *International Journal of Law and Psychiatry* 1991, 237; B. ROSLUND, "Forensic psychiatry: a Swedish perspective", *International Journal of Law and Psychiatry* 1980, 182; C. SVENNERLIND, T. NILSSON, N. KERESKES, P. ANDINÉ, M. LAGERKVIST, A. FORSMAN, H. ANCKARSÄTER en H. MALMGREN, "Mentally disordered criminal offenders in the Swedish criminal system", *International Journal of Law and Psychiatry* 2010, 221.

verkrachting, aanranding van de eerbaarheid, doodslag) en eerdere veroordelingen tot gevangenisstraffen.¹⁹⁹⁰

816. HERFORMULERING 1992: ERNSTIGE GEESTESSTOORNIS. - Vanaf de jaren 1970 gaven psychiaters en juristen kritiek op het potentieel ruime toepassingsgebied van het verbod op een gevangenisstraf wegens geestesstoornis.¹⁹⁹¹ Bovendien besteedde de rechtsleer steeds meer aandacht aan principes zoals schuld, verwijtbaarheid en proportionaliteit.¹⁹⁹² De wetgever sleutelde daarom in 1992 aan de formulering van de wetsebepaling. Enkel een “ernstige” geestesstoornis kan leiden tot strafuitsluiting en psychiatrische behandeling. Er is geen wettelijke omschrijving van welke stoornissen in aanmerking komen.¹⁹⁹³ Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat het moet gaan om stoornissen van psychotische aard of dementie, zoals toestanden van een verstoorde realiteitsperceptie met symptomen als wanen, hallucinaties en verwarring. Of een stoornis “ernstig” is, kan afhangen van de aard en/of de intensiteit ervan. Zo is schizofrenie naar de aard steeds een ernstige stoornis, maar niet altijd naar intensiteit. Een depressie is dan weer geen ernstige stoornis naar de aard, maar de intensiteit ervan kan ernstig zijn.¹⁹⁹⁴ Persoonlijkheidsstoornissen zijn niet uitgesloten van het toepassingsgebied, maar enkel wanneer ze leiden tot een verstoorde impulscontrole. Antisociale en borderline persoonlijkheidsstoornis komen niet in aanmerking.¹⁹⁹⁵

Afdeling 3. Huidige wetgeving

817. AANLEIDING WETSWIJZIGING 2008. - Ook na de wetswijziging in 1992 bleef er vanuit de juridische wereld en de ruimere maatschappij kritiek komen op het verbod op een gevangenisstraf voor geestesgestoorden. Er bestond immers een leemte in de wetgeving wanneer een dader bij de feiten gestoord was, maar geen nood aan

¹⁹⁹⁰ R. REISNER en H. SEMMEL, “Abolishing the insanity defense: a look at the proposed Federal Criminal Code Reform Act in the light of the Swedish experience”, *California Law Review* 1974, 779-781.

¹⁹⁹¹ C. SVENNERLIND, T. NILSSON, N. KEREKES, P. ANDINÉ, M. LAGERKVIST, A. FORSMAN, H. ANCKARSÄTER en H. MALMGREN, “Mentally disordered criminal offenders in the Swedish criminal system”, *International Journal of Law and Psychiatry* 2010, 221.

¹⁹⁹² C. LERNSTEDT, “Insanity and the “gap” in the law: Swedish criminal law rides again”, *Scandinavian Studies in Law* 2009, 102.

¹⁹⁹³ C. SVENNERLIND, T. NILSSON, N. KEREKES, P. ANDINÉ, M. LAGERKVIST, A. FORSMAN, H. ANCKARSÄTER en H. MALMGREN, “Mentally disordered criminal offenders in the Swedish criminal system”, *International Journal of Law and Psychiatry* 2010, 221.

¹⁹⁹⁴ S. RADOVIC, G. MEYNEN en T. BENNET, “Introducing a standard of legal insanity: the case of Sweden compared to the Netherlands”, *International Journal of Law and Psychiatry* 2015, 44.

¹⁹⁹⁵ M. DERNEVIK, “Mentally disordered offenders in Sweden”, in M. HOEVE, E. BLAAUW, H. VAN MARLE en L. SHERIDAN (eds.), *Mentally disordered offenders. International perspectives on assessment and treatment*, Elsevier, Den Haag, 2002, 130.

behandeling (meer) had bij de berechting. De strafrechter kon dan enkel een veroordeling zonder sanctie uitspreken.¹⁹⁹⁶ In 1994 schoot een soldaat in een door alcohol veroorzaakte psychose tien mensen neer, waarvan er zeven overleden. Bij de berechting was hij genezen en had hij geen nood aan een psychiatrische behandeling. De strafrechter kon hem dus geen sanctie opleggen, maar het hoogste gerechtshof van Zweden (*Högsta domstolen*, cf. Hof van Cassatie) oordeelde dat bij toepassing van de *actio libera in causa* wel een gevangenisstraf kon worden uitgesproken.¹⁹⁹⁷ Om discussies in de toekomst te vermijden, besliste de wetgever om nogmaals een wetswijziging door te voeren. Een geestesstoornis zou er niet mogen toe leiden dat de dader van een ernstig misdrijf met een milde uitspraak weg geraakt.¹⁹⁹⁸ Het Zweedse strafrecht zou weer meer aandacht besteden aan de proportionaliteit tussen de ernst van een misdrijf en de zwaarte van de sanctie.¹⁹⁹⁹ Die proportionaliteitsvereiste zou ook de geestesgestoorde daders ten goede moeten komen, want in de praktijk bleken veel onder hen voor lange duur in psychiatrische inrichtingen te verblijven vanuit veiligheidsoverwegingen.²⁰⁰⁰ LERNESTEDT meent nochtans dat de wetswijziging blijk geeft van een populistische, luie en repressieve wetgever.²⁰⁰¹

818. VERMOEDEN TEGEN MAAR GEEN VERBOD OP GEVANGENISSTRAF. - De wetswijziging van 2008 heeft het verbod op een gevangenisstraf voor een geestesgestoorde dader opgeheven en vervangen door een vermoeden tegen een gevangenisstraf, maar weerlegbaar door de uitzonderlijke, concrete omstandigheden van de zaak.²⁰⁰² Wanneer de dader lijdt aan een ernstige geestesstoornis, veroordeelt de

¹⁹⁹⁶ H. BELFRAGE en G. FRANSSON, “Swedish forensic psychiatry. A field in transition”, *International Journal of Law and Psychiatry* 2000, 513; T. BENNET en S. RADOVIC, “On the abolition and re-introduction of legal sanity in Sweden”, in S. MORATTI en D. PATTERSON (eds.), *Legal sanity and the brain. Science, law and European courts*, Hart Publishing, 2016, proefversie, 10; C. LERNESTEDT, “Insanity and the “gap” in the law: Swedish criminal law rides again”, *Scandinavian Studies in Law* 2009, 103.

¹⁹⁹⁷ T. BENNET en S. RADOVIC, “On the abolition and re-introduction of legal sanity in Sweden”, in S. MORATTI en D. PATTERSON (eds.), *Legal sanity and the brain. Science, law and European courts*, Hart Publishing, 2016, proefversie, 10.

¹⁹⁹⁸ C. LERNESTEDT, “Insanity and the “gap” in the law: Swedish criminal law rides again”, *Scandinavian Studies in Law* 2009, 105.

¹⁹⁹⁹ *Ibid.*, 104.

²⁰⁰⁰ T. BENNET en S. RADOVIC, “On the abolition and re-introduction of legal sanity in Sweden”, in S. MORATTI en D. PATTERSON (eds.), *Legal sanity and the brain. Science, law and European courts*, Hart Publishing, 2016, proefversie, 8.

²⁰⁰¹ C. LERNESTEDT, “Insanity and the “gap” in the law: Swedish criminal law rides again”, *Scandinavian Studies in Law* 2009, 106.

²⁰⁰² Vertaling van art. 6 van hoofdstuk 30 Brottsbalken: “A person who commits a crime under the influence of severe mental disorder should preferably be sentenced to a sanction other than imprisonment.

rechter hem *bij voorkeur* tot een andere sanctie dan een gevangenisstraf. Een gevangenisstraf kan uitzonderlijk na afweging van de volgende elementen: de zwaarte van de wettelijke straf,²⁰⁰³ de beperkte of onbestaande behandelingsnood van de dader, de zelfveroorzaakte toestand van geestesstoornis door de dader of andere omstandigheden. De wet voorziet ook nog in een uitzondering op die uitzondering: de strafrechter mag toch géén gevangenisstraf opleggen wanneer de dader, tengevolge van een ernstige geestesstoornis, een gebrekkig vermogen heeft om inzicht te hebben in de draagwijdte van zijn gedrag of om zijn gedrag aan te passen aan dat inzicht.²⁰⁰⁴ Die uitzondering benadert de toerekeningsvatbaarheidsstandaard die bijvoorbeeld het Belgische strafrecht hanteert, maar het blijft een bepaling die de schuld overeind laat en slechts invloed heeft op de toegelaten sanctie. Volgens de parlementaire voorbereiding is de uitzondering op de uitzondering voorbehouden voor daders met een psychose of soortgelijke geestestoestand, die hun inschatting van de realiteit heeft aangetast door wanen zoals het horen van stemmen.²⁰⁰⁵

819. VEROORDELING TOT PSYCHIATRISCHE BEHANDELING. - De strafrechter moet over een psychiatrisch advies beschikken. Wanneer het OM de feiten heeft bewezen of de verdachte heeft bekend, kan het onderzoeksgerecht een psychiatrisch deskundigenonderzoek bevelen. Het geestesonderzoek vindt dus pas plaats wanneer de materiële schuld vaststaat.²⁰⁰⁶ De deskundigen behoren tot de nationale raad voor

The court can sentence to imprisonment only on exceptional grounds. In the assessment of whether there are such grounds, the court should consider

1. *the penal gravity of the crime,*
2. *whether the defendant has no need or limited need for psychiatric care,*
3. *if the defendant him- or herself caused the mental condition in connection with the crime, through intoxication or in similar way, and*
4. *other circumstances.*

The court cannot sentence to imprisonment if the defendant, as a consequence of severe mental disorder, lacked the capacity to understand the meaning of the act, or to adjust their actions according to such understanding.”

(vertaling door T. BENNET en S. RADOVIC, “On the abolition and re-introduction of legal sanity in Sweden”, in S. MORATTI en D. PATTERSON (eds.), *Legal sanity and the brain. Science, law and European courts*, Hart Publishing, 2016, proefversie, 12-13).

²⁰⁰³ Volgens de parlementaire voorbereiding moet de wettelijke straf minstens vier jaar gevangenisstraf zijn (door T. BENNET en S. RADOVIC, “On the abolition and re-introduction of legal sanity in Sweden”, in S. MORATTI en D. PATTERSON (eds.), *Legal sanity and the brain. Science, law and European courts*, Hart Publishing, 2016, proefversie, 12).

²⁰⁰⁴ Tenzij de dader de toestand zelf heeft veroorzaakt door intoxicatie.

²⁰⁰⁵ T. BENNET en S. RADOVIC, “On the abolition and re-introduction of legal sanity in Sweden”, in S. MORATTI en D. PATTERSON (eds.), *Legal sanity and the brain. Science, law and European courts*, Hart Publishing, 2016, proefversie, 13.

²⁰⁰⁶ H. BELFRAGE en G. FRANSSON, “Swedish forensic psychiatry. A field in transition”, *International Journal of Law and Psychiatry* 2000, 510.

forensische geneeskunde, die deel uitmaakt van het ministerie van Justitie.²⁰⁰⁷ Ze beoordelen de toelatingsvoorwaarden voor de gevangenisstraf enerzijds en de voorwaarden voor het opleggen van psychiatrische behandeling anderzijds.²⁰⁰⁸ Tenzij de ernstig geestesgestoorde dader een misdrijf heeft gepleegd waarvoor de strafwet enkel een geldboete voorziet, kan de strafrechter de psychiatrische behandeling opleggen wanneer die vereist is wegens de geestestoestand en andere persoonlijke omstandigheden.²⁰⁰⁹ Tot 1992 paste de strafrechter de civiele wetgeving voor de gedwongen opname toe, maar de wetgever heeft de gedwongen opname opgesplitst in een burgerlijk en een forensisch luik.²⁰¹⁰ De wet op de forensische psychiatrische zorg is van toepassing op geestesgestoorde daders veroordeeld tot psychiatrische behandeling, voorlopig gehechten en tot gevangenisstraf of probatie veroordeelde gedetineerden die een psychiatrische behandeling nodig hebben en gedetineerden in een observatiecentrum die een psychiatrische behandeling nodig hebben. Hiervoor is vereist dat de dader “ernstig” geestesgestoord is, een omschrijving die de wetgever heeft gelijkgeschakeld met die uit *Brottsbalken*. De strafrechter heeft de keuze tussen een psychiatrische behandeling met of zonder verder rechterlijk toezicht. Bij een behandeling zonder rechterlijk toezicht neemt de hoofdpsychiater beslissingen over uitgaansverloven en de invrijheidstelling. Wanneer de geestesgestoorde dader een risico op ernstige recidive vertoont, kan de strafrechter een psychiatrische behandeling met rechterlijk toezicht opleggen, waardoor een administratieve rechter die beslissingen

²⁰⁰⁷ M. KINDSTRÖM DAHLIN, C. HELLNER GUMPERT, M. TORSTENSSON-LEVANDER, L. STEVENSON en S. RADOVIC, “Mentally disordered criminal offenders: legal and criminological perspectives”, *International Journal of Law and Psychiatry* 2009, 378.

²⁰⁰⁸ De strafrechter volgt in bijna alle gevallen het deskundigenadvies. Een opvallende uitzondering was de veroordeling tot een levenslange gevangenisstraf van de moordenaar van minister Anna Lindh, ondanks het psychiatrisch advies dat hij ernstig geestesgestoord was en behandeling nodig had (C. SVENNERLIND, T. NILSSON, N. KERESKES, P. ANDINÉ, M. LAGERKVIST, A. FORSMAN, H. ANCKARSÄTER en H. MALMGREN, “Mentally disordered criminal offenders in the Swedish criminal system”, *International Journal of Law and Psychiatry* 2010, 222; zie voor een analyse van de zaak: R. UNSGAARD en J.R. MELOY, “The assassination of the Swedish Minister for foreign affairs”, *Journal of Forensic Sciences* 2011, 555-559).

²⁰⁰⁹ Vertaling van art. 3 van hoofdstuk 31 *Brottsbalken*: “If a person who has committed a crime for which the sanction cannot be limited to a fine, suffers from a severe mental disorder, the court may commit him to forensic psychiatric care if, with regard to his mental condition and other personal circumstances admittance to an institution for psychiatric care combined with deprivation of liberty and other coercive measures, is called for.” (vertaling door T. BENNET en S. RADOVIC, “On the abolition and re-introduction of legal sanity in Sweden”, in S. MORATTI en D. PATTERSON (eds.), *Legal sanity and the brain. Science, law and European courts*, Hart Publishing, 2016, proefversie, 6).

²⁰¹⁰ M. DERNEVIK, “Mentally disordered offenders in Sweden”, in M. HOEVE, E. BLAAUW, H. VAN MARLE en L. SHERIDAN (eds.), *Mentally disordered offenders. International perspectives on assessment and treatment*, Elsevier, Den Haag, 2002, 128-129.

neemt.²⁰¹¹ In bijvoorbeeld bijna alle gevallen van psychiatrische behandeling wegens doodslag of moord, kiest de strafrechter voor rechterlijk toezicht.²⁰¹² De betrokkene komt dan in een forensische inrichting terecht, terwijl een behandeling zonder rechterlijk toezicht ook plaatsvindt in een psychiatrische inrichting die voldoende beveiliging kan bieden.²⁰¹³ De plaatsing moet zesmaandelijks worden verlengd, afhankelijk van de verdere behandelingsnood en het recidiverisico.²⁰¹⁴

820. VERMINDERDE TOEREKENINGSVATBAARHEID VERZACHTENDE OMSTANDIGHEID. - Een geestesgestoorde dader die volgens de strafrechter niet onder het toepassingsgebied van het gevangenisverbod valt, kan op basis van de stoornis wel een lichtere straf krijgen. *Brottsbalken* schrijft de mogelijke verzachtende omstandigheden voor, zoals een verminderd controlevermogen door een geestesstoornis of een link tussen het misdrijf en een duidelijk gebrekkige ontwikkeling, ervaring of oordeelsvermogen.²⁰¹⁵

821. INITIATIEVEN OPNIEUW TOEREKENINGSVATBAARHEID. - Aangezien het Zweedse strafrecht niet werkt met een concept van toerekeningsvatbaarheid of schulditsluiting, zouden we verwachten dat de onderliggende mechanismen die in België soms het toerekeningsvatbaarheidsoordeel sturen, niet of in mindere mate spelen. Een behoefte aan vergelding of symbolisch herstel door een schuldigverklaring is geïncorporeerd in de schuldigverklaring van de dader, ongeacht zijn geestesstoornis. Welke sanctie die schuldige dan krijgt, zou geen verschil meer moeten maken. Toch willen veel juridische en medische professionals en experts een terugkeer naar het schuldstrafrecht met een toerekeningsvatbaarheidsoordeel. Zo zou het strafrecht schuld en verwijtbaarheid tot uitdrukking kunnen brengen, wat als noodzakelijk en rechtvaardig wordt

²⁰¹¹ M. DERNEVIK, "Mentally disordered offenders in Sweden", in M. HOEVE, E. BLAAUW, H. VAN MARLE en L. SHERIDAN (eds.), *Mentally disordered offenders. International perspectives on assessment and treatment*, Elsevier, Den Haag, 2002, 128-129; C. SVENNERLIND, T. NILSSON, N. KEREKES, P. ANDINÉ, M. LAGERKVIST, A. FORSMAN, H. ANCKARSÄTER en H. MALMGREN, "Mentally disordered criminal offenders in the Swedish criminal system", *International Journal of Law and Psychiatry* 2010, 221.

²⁰¹² C. SVENNERLIND, T. NILSSON, N. KEREKES, P. ANDINÉ, M. LAGERKVIST, A. FORSMAN, H. ANCKARSÄTER en H. MALMGREN, "Mentally disordered criminal offenders in the Swedish criminal system", *International Journal of Law and Psychiatry* 2010, 223.

²⁰¹³ M. DERNEVIK, "Mentally disordered offenders in Sweden", in M. HOEVE, E. BLAAUW, H. VAN MARLE en L. SHERIDAN (eds.), *Mentally disordered offenders. International perspectives on assessment and treatment*, Elsevier, Den Haag, 2002, 134.

²⁰¹⁴ C. SVENNERLIND, T. NILSSON, N. KEREKES, P. ANDINÉ, M. LAGERKVIST, A. FORSMAN, H. ANCKARSÄTER en H. MALMGREN, "Mentally disordered criminal offenders in the Swedish criminal system", *International Journal of Law and Psychiatry* 2010, 223.

²⁰¹⁵ Art. 3 hoofdstuk 29 *Brottsbalken*.

aangevoeld.²⁰¹⁶ Rechtsonderhorigen zijn ook meer geneigd om het strafrecht te gehoorzamen als ze het als meer rechtvaardig ervaren. Bovendien is Zweden met het afwijkende strafrecht uniek in een steeds internationaler wordende strafrechtspraktijk, wat allerlei problemen van wederzijdse erkenning en dergelijke kan opleveren.²⁰¹⁷ In 2012 stelde een door de Zweedse regering aangestelde onderzoeksgroep voor om een toerekeningsvatbaarheidsstandaard in te voeren. Een daad zou geen misdrijf zijn wanneer de dader, tengevolge van een ernstige geestesstoornis, tijdelijke verwarring, ernstige verstandelijke beperking of ernstige dementie, het vermogen ontbrak om inzicht te hebben in de aard van de daad in de situatie waarin hij zich bevindt of om zijn gedrag aan te passen aan dat inzicht.²⁰¹⁸ Aansluitend zou de rechter een beveiligingsmaatregel kunnen opleggen.²⁰¹⁹ Hoewel onder andere academici het voorstel positief onthaalden, bracht het het (nog) niet tot wet. Een belangrijke kritiek was dat de concepten te veel ruimte voor interpretatie laten. Daarom stelde de Zweedse balie voor om een eenvoudiger model zoals het Noorse in te voeren.²⁰²⁰ Voorlopig blijft het Zweedse strafrecht werken zonder een toerekeningsvatbaarheidsbepaling, maar de mogelijkheid bestaat dat die in de toekomst toch weer ingang vindt.

²⁰¹⁶ NORWEGIAN MINISTRY OF JUSTICE AND PUBLIC SECURITY, *Official Norwegian Report NOU 2014: Criminal capacity, expertise and societal protection*, 2014, 80; S. RADOVIC, G. MEYNEN en T. BENNET, “Introducing a standard of legal insanity: the case of Sweden compared to the Netherlands”, *International Journal of Law and Psychiatry* 2015, 44.

²⁰¹⁷ T. BENNET en S. RADOVIC, “On the abolition and re-introduction of legal sanity in Sweden”, in S. MORATTI en D. PATTERSON (eds.), *Legal sanity and the brain. Science, law and European courts*, Hart Publishing, 2016, proefversie, 15; Kaderb. nr. (EU) 2008/909/JBZ 27 november 2008 inzake de toepassing van het beginsel van wederzijdse erkenning op strafvonnissen waarbij vrijheidsstraffen of tot vrijheidsbeneming strekkende maatregelen zijn opgelegd, met het oog op de tenuitvoerlegging ervan in de Europese Unie; Kaderb. nr. (EU) 2008/947/JBZ 27 november 2008 inzake de toepassing van het beginsel van de wederzijdse erkenning op vonnissen en proeftijdbeslissingen met het oog op het toezicht op proeftijdvoorwaarden en alternatieve straffen.

²⁰¹⁸ *Ibid.*, 16.

²⁰¹⁹ *Ibid.*, 18.

²⁰²⁰ S. RADOVIC, G. MEYNEN en T. BENNET, “Introducing a standard of legal insanity: the case of Sweden compared to the Netherlands”, *International Journal of Law and Psychiatry* 2015, 46.

TITEL 4. CONCLUSIE

822. DISCUSSIE EN WILLEKEUR INHERENT. - Geen van de besproken juridische regimes leidt tot een ideaalscenario voor de beoordeling van de toerekeningsvatbaarheid van de geestesgestoorde delinquent. Potentiële willekeur is inherent aan alle systemen. In België, Nederland, Noorwegen en Zweden bestaat de mogelijkheid om de wettelijke criteria te interpreteren en te beoordelen in functie van de onderliggende belangen die meespelen in een strafzaak. Zelfs in het Noorse strafrecht met een beperkte schulditsluitingsgrond en in het Zweedse strafrecht dat niet eens een toerekeningsvatbaarheidsbepaling kent, bestaat veel discussie over de toepassing van de wetsbepalingen.